

NÄKÖKULMA

Janne Tunturi

Kreikan 200-vuotiaan vallankumouksen monet äänet

Kreikan vallankumous, Osmanien valtakunta, 1820-luku, 200-vuotisjuhla, lähteet, aikalaiskeskustelu, kirjallisuus, aatteet

Janne Tunturi, Turun yliopisto, jantun@utu.fi

56

Turkulaisessa *Mnemosyne*-lehdessä julkaistiin helmikuussa 1821 kirjoitus, jossa pohdittiin sitä, voisiko moderni Kreikan valtio syntyä. Se oli kirjoittaja -n -n:n mukaan mahdollista, mutta ei ilman taistelua. Kirjoittaja epäili Kreikan vuoristojen tarjoavan erinomaisen suojan pidempiaikaisempaankin sotaan. Oppineessa lehdessä ilmestynyt kirjoitus oli merkittävä, koska se ei käsitellyt Kreikkaa vain historiallisena kulttuurin suurvaltana vaan alueena, joka saattaisi pystyä itsenäistymään Osmanien valtakunnan hallinnasta.

Mnemosyнен kirjoittaja seurasi aikaansa hyvin, sillä jo kuukautta myöhemmin Peloponnesoksen niemimaalla ja Balkanilla käytiin taisteluja kreikkalaisten kapinallisten ja Osmanien valtakunnan joukkojen välillä. Ne eskaloituivat keväällä 1821, mikä johti monen vuoden kriisiin alueella. Tapahtumat on tunnettu Suomessa Kreikan vapaussotana, mutta Kreikassa ne on kuvattu vallankumouksena. Kreikan vallankumous -termiä käytetään myös viime vuoden aikana julkaistuissa tapahtumia, niiden syitä ja vaikutuksia kuvaavissa tutkimuksissa. Niissä korostetaan Kreikan vallankumouksen merkitystä 1700-luvun lopulla alkaneessa eurooppalaisen järjestelmän mullistuksessa, jonka vaikutukset levisivät myös muihin maanosiin.

Taistelut jatkuivat vuoteen 1828, eikä Kreikan tilanne niidenkään jälkeen ollut vakaa. Monista Euroopan maista lähdettiin auttamaan Kreikkaa, Osmanien valtakunnan puolella sotaan osallistui esimerkiksi Egyptistä tulleita joukkoja. Kysymys ei kuitenkaan ollut vain taisteluihin osallistuneiden matkoista: Kreikassa olivat liikkeellä myös ideat ja ideaalit, huhut ja valheet; niitä painettiin ja kerrottiin, laulettiin ja piirrettiin. Loppujen lopuksi niiden vaikutus saattoi olla pitkäaikaisempi kuin taistelujen. Ne rakensivat identiteettejä ja olivat vaikuttamassa uudenlaisen maailmanjärjestyksen syntyyn. Imperiumin merkitys alkoi vähetä, kun uusia kansallisvaltioita syntyi. Alamme vasta nyt olla tilanteessa, jossa tätä sanojen ja kuvien liikettä voidaan seurata myös Osmanien valtakunnan puolella.

Monet vuonna 2021 julkaistut teokset pyrkivät tarjoamaan sekä uusia näkökulmia että tarkempia tietoja Kreikan vallankumouksesta. Ne auttavat ymmärtämään Kreikan tapahtumia, mutta myös sitä Wienin kongressin jälkeistä maailmaa, joka oli yksi vallankumouksen kasvuympäristöistä. Kuten monia

historian tapahtumia, vallankumousta voi tarkastella yhtä hyvin geopolitiikan kuin kirjallisuuden näkökulmasta. Kreikan 1820-luvun tapahtumissa kontekstit ovat erityisen laajoja, koska antiikin Kreikan historiallinen merkitys oli tunnustettu yhä näkyvämmiin 1700–1800-luvun vaihteessa. Samalla oli yleistynyt ajatus, että Kreikka oli eräänlainen Euroopan etuvartioasema itää vastaan. 2000 vuotta aiemmin siellä oli ollut Persia, vallankumouksen aikaan taas Osmanien valtakunta eli imperiumi, jonka osana Kreikka oli ollut yli 300 vuotta. Käsitukset antiikin Kreikan suuruudesta limittyivät nykyhetken tapahtumiin, vaikka monet kreikkalaiset eivät enää pitäneet tätä yhteyttä merkittävänä.

Eniten huomiota saanut Kreikan vallankumousta käsitellyt teos ilmestyi vuoden lopussa. Balkanin historiaan perehtynyt englantilainen historioitsija Mark Mazower julkaisi perinpohjaisen mutta suoraviivaisesti etenevän yleisesityksen *The Greek Revolution: 1821 and the Making of Modern Europe*. Mazower keskittyy ennen kaikkea muutokseen, jonka Kreikan tapahtumat hänen mukaansa aloittivat 1820-luvun Euroopassa.

Kaksi kokoelmaa puolestaan pyrkii laajasti kontekstoimalla löytämään uusia merkityksiä ja selityksiä Kreikan tapahtumille. Kreikan 1700-1800-luvun aatehistoriasta kirjoittaneen Paschalis Kitromilideksen toimittama *The Greek Revolution in the Age of Revolutions (1776–1848): Reappraisals and Comparisons* näkee Kreikan itsenäistymisen osana Euroopasta alkaneen ja muualle maailmaan jatkuneen vallankumousten rintamaa. Yli Euroopan rajojen vie myös ensimmäinen laajasti Osmanien valtakunnan Kreikan vallankumouksesta tuottamia lähteitä julkaiseva H. Şükrü Ilıcakin toimittama lähdekokoelma *Those Infidel Greeks* (2 osaa). Laajassa kokoelmassa on englanninnoksia Kreikassa asuneiden virkailijoiden Konstantinopoliin kirjoittamista raporteista. Eurooppa ja Lähi-itä yhdistyivät Kitromilideksen ja [Constantinos Tsoukalasin](#) toimittamassa teoksessa *The Greek Revolution: A Critical Dictionary*.

Sattumien ja yksittäisten toimijoiden historiaa

Mark Mazowerin teos on kronologinen ja ainakin näennäisesti tapahtumiin keskittyvä kertomus vallankumouksen taustasta, taisteluiden leviämisestä ja lopulta niistä käännteistä, jotka johtivat Kreikan itsenäistymiseen vuonna 1828. Kuten Mazover osoittaa, muutokset olivat nopeita, sillä vielä 1700-luvulla kreikkalainen identiteetti oli sitoutunut voimakkaasti uskontoon. Kreikkalaiset kutsuivat itseään termillä romeiko, joka viittasi ortodoksisiiin Bysantin jälkeläisiin. Mazower muistuttaa, että tapahtumia edelsi 1770-luvulla ns. Orlovin kapina, venäläisten tukema kansannousu Kreetalla ja Peloponnesoksella.

Mazower korostaa, että 1820-luvulla tilanne oli toinen. Nyt kapinaan nousseiden joukossa oli jälleen Venäjän puolelta tulleita intellektuelleja ja aatelisia, mutta pääosin kyseessä oli juuri kreikkalaisten taistelu osmaneja vastaan. Kaikki kreikkalaiset eivät tosin olleet nykyisen Kreikan alueelta. Monet vallankumouksen johtajista saapuivat Pietarista ja Odessasta, ensimmäisiä taisteluja käytiin pohjoisempana Balkanilla ja esimerkiksi albanialaisten merkitys oli suuri. Hajanaisten ja toisistaan vähän tietäneiden kapinallisten tavoitteet eivät olleet selkeitä, aikataulut sitäkin vähemmän. Jonkinlaisena lähtöideana oli Bysantin palauttaminen kukistamalla Konstantinopolin sulttaani.

Mazower pyrkii näyttämään, kuinka vähitellen talvella 1820–21 kiihtynyt konflikti johti paitsi Kreikan itsenäistymiseen, myös suurempaan geopolitiittiseen muutokseen. Vallankumouksen aikana Kreikka alkoi kehittyä kansallisvaltioksi, ja tällaisista pienistä, näennäisen yhtenäisistä valtioista tuli suurten imperiumien haastajia. Mazower näkee kehityksen voimistuneen Kreikan tapahtumien myötä. Siksi hän väittää Kreikan vallankumouksen olleen ratkaisevassa asemassa modernin valtiojärjestelmän synnyssä.

Teos ei ole akateeminen tutkimus, vaan Penguin Booksin julkaisema tietokirja, joka on tähdätty Kreikan vallankumouksen 200-vuotisjuhliin. Sen lähestymistapa on tuttu eräistä muista Mazowerin teoksista. Hän käyttää taitavasti yksittäisiä esimerkkejä ja tarinoita kuvatessaan vallankumouksen vaiheita. Näkökulma ei jää yksin Kreikkaan, vaan teos on jaettu kahteen osaan: ensimmäinen niistä esittelee sen tapahtumia ja niiden vaikutuksia Kreikassa, jälkimmäinen taas muualla Euroopassa. Esimerkkien määrä on suuri. Se tekee tekstin hahmottamisesta työlästä, mutta samalla Mazower osoittaa, kuinka monimutkaisesta, erilaisia kieliä ja etnisyyksiä sisältävästä tapahtumasarjasta oli kysymys.

Kerrontatapa tuo hyvin esille myös sen, miten hidasta ja epävarmaa tiedon liikkuminen oli. Useat teoksen henkilöt odottavat tietoja tai toimivat aiemmin sovittun mukaan tilanteessa, jossa sopimukset eivät enää päde. Toimien sattumanvaraisuus ja epävarmuus korostuvat tällaisessa käsittelyssä. Mazower on itse kertonut, miten koronasta johtuva eristäytyminen yhdessä nopeasti etenevän lähteiden digitoinnin kanssa teki mahdolliseksi teoksen kirjoittamisen. Hän kirjoittaa laajalla alueella toimineista ihmisistä ja osoittaa näin Kreikan tapahtumien ylijärjestyksen luonteen.

Näkökulmien laventaminen

Mazower ei keskustele muun tutkimuksen kanssa, vaan kirjoittaa lähes kokonaan alkuperäislähteille perustuvaa kertomusta, jossa tutkimuksiin viitataan lähinnä alaviitteissä. Näin jää lukijan hahmotettavaksi, millä tavalla Mazower muuttaa varhaisempia esityksiä Kreikan itsenäistymisestä. Hän antaa äänen kreikkalaisille ja haastaa näin perinteistä tapaa kertoa Kreikan vallankumouksen historiasta, joka on korostanut länsieurooppalaisia aktivisteja kuten Kreikassa kuollut runoilija lordi Byron (1788–1824) tai varhaisen vallankumouksen historian kirjoittanut brittiläinen upseeri Thomas Gordon (1788–1841).

Kreikkalaisten osuuden esiinnostaminen on tärkeää, mutta Mazoweria on kritisoitu siitä, että hän unohtaa vallankumouksen toisen varsinaisen osapuolen eli Osmanien valtakunnan. Sen suhtautumisesta Kreikan tapahtumiin on tiedetty vain vähän läntisten kielten hallitsemassa historian tutkimuksessa. Pari kuukautta ennen Mazowerin teosta ilmestynyt kaksiosainen kokoelma *Those Infidel Greeks* antaa äänen osmanibyrokraateille, jotka seuraavat Kreikan tapahtumia ja viestivät niistä imperiumin pääkaupunkiin ja muihin keskuksiin.

Jos Mazowerin kirjoittaa tekojen ja tapahtumien historiaa, niin H. Şükrü Ilıcakin toimittama kokoelma esittelee arkistoituja sanoja, joilla pyritään kuvaamaan tapahtumien vyöryä. Siinä julkaistu materiaali, ns. Ayniyatin rekisteri (*Ayniyat Defterleri*), sisältää Osmanien valtakunnan arkistoissa (BOA) olevaa Kreikan vallankumousta käsittelevää kirjeenvaihtoa vuosilta 1821–1835. Ilıcakin

Kuva 1. Andreas Miaoulis lyö osmanien laivaston Nauplian taistelussa vuonna 1822. Peter von Hessin maalaus vuodelta 1824. Kuva: Wikimedia Commons

johdanto korostaa materiaalin merkitystä: se kertoo siitä, mitä osmanien puolella Kreikan tapahtumista ajateltiin ja paljastaa samalla, millä tavalla imperiumin tilanne auttoi vallankumousta. Jälkimmäinen on suhteellisen helppo tehtävä, koska Osmanien valtakunta kävi samaan aikaan muun muassa pitkää ja länsimaisessa historiankirjoituksessa usein ohitettua sotaa Irania vastaan vuosina 1821–1823. Samaten Ilıcak huomioi albaanien poliittisen aktiivisuuden vaikutuksen.

Kreikan vallankumouksesta tuli verinen, mihin vaikutti osmanien historianfilosofia, joka määritteli heidän suhdettaan nykyhetkeen. Kreikkalaiset olivat sinnikkaita taistelijoita, joiden idea omasta kansakunnasta terävöityi sodan aikana. Tällöin Konstantinopolissa palattiin lukemaan historioitsija Ibn Khaldunin *Muqaddima*-teosta. Khaldun näki valtioiden ja dynastioiden etenevän historiassaan viiden vaiheen läpi. Kukoistusta seuraa rappio ja tuhoutuminen. Khaldunin tulkinnassa tämä tiivistyy siirtymään voimakkaasta beduinimista rappeutuvaan urbanismiin. Kreikan vallankumous johti osmanit taistelemaan myös tätä suuren historioitsijan ennustusta vastaan. Siksi erityinen huomio kiinnitettiin kaupunkien miehiin. Heidän piti aseistautua, käyttää sotilasarua ja hankkia hevonen. Tämä asenne oli omiaan lisäämään väkivaltaa, koska myös Kreikan puolella taistelleista oli tullut entistä päättäväisempiä.

Teos sisältää kuvauksia siitä, miten kreikkalaisten ja osmanien vastakkainasettelu muuttui yhä väkivaltaisemmaksi. Raportit ovat erityisen kiinnostavia, koska ne ovat osmanien kirjoittamia. Näkökulma vaikuttaa myös teemoihin: näyttämönä on usein Välimeri, jossa purjehtivat kreikkalaisten ja kaappareiden laivat, ei vuoristoinen Peloponnesos, jonne monet aikaisemmat kuvaukset ovat keskittyneet. *Those Infidel Greeks* -kokoelma korostaa Välimeren ja merenkulun merkitystä.

Raportit keskittyvät tapahtumiin, mutta ne ovat myös kirjallisia tuotteita. Niissä vannotaan uskollisuutta hallitsijalle ja pyritään esittämään kuvatut asiat kuin silminnäkijäkertomuksina. Niiden kirjoittajat eivät aina tunne laajemmin sodan tapahtumia, mutta he koettavat kertoa sen, minkä ovat itse todistaneet tai kuulleet muilta. Tässä mielessä julkaisun materiaali muistuttaa Mazowerin valitsemää kerrontatapaa. Molemmista nousee esille ihmisiä, jotka ovat sekavien tapahtumien keskellä. He yrittävät järjestää niitä omien havaintojensa ja suurten periaatteiden kuten uskollisuuden ja uskonnollisuuden avulla.

Kirjallisuus ja aatteet

Kun siirrytään kauemmas Kreikan vallankumouksen tapahtumista, kertomukset ja kokemukset muuttuvat yhä enemmän kirjallisiksi. Tähän vallankumous tarjosi erinomaisen mahdollisuuden, sillä kiinnostus sitä kohtaan oli alusta alkaen niin laajaa. Kuten *Mnemosyner* kirjoitus osoittaa, tämä johtui ennen kaikkea antiikin Kreikan merkityksestä. 1700-luvun lopulla oli vahvistunut ajatus siitä, että juuri muinainen Kreikka eikä Rooman maailmanvalta oli modernin sivilisaation henkinen koti. Tämä käsitys jaettiin laajasti Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa, mutta sillä oli kannattajia myös muualla. Runoilija Percy Bysshe Shelleyn (1792–1822) sanoja toisti moni intellektuelli: *We are all Greeks. Our laws, our literature, our religion, our arts have their root in Greece.*

Paitsi historiallisen merkityksen takia Kreikan esikuvallisuus sopi mainiosti 1820-luvun tilanteeseen, jolloin niin Mazowerin kuvaamassa Euroopassa kuin Ayniyatin rekisterin dokumenteissa pohdittiin imperiumien tulevaisuutta. Kreikassa oli syntymässä vaihtoehto laajoille, monikansallisille valtioille. Samaan aikaan Kreikan tapahtumat olivat jatkoa 1700-luvun lopulla alkaneelle lukuisten vallankumousten sarjalle, jotka ravisuttivat yhteiskunnallista ja aatteellista status quota. Ne rakentuivat valistuksen ajatuksille, mutta pyrkivät radikaaliin uudistumiseen.

Paschalis Kitromilidiksen toimittama teos *The Greek Revolution in the Age of Revolutions (1776–1848): Reappraisals and Comparisons* analysoi Kreikan tapahtumia osana Yhdysvaltain itsenäistymisestä alkanutta vallankumousten aaltoa, jonka yksi vaihe päättyi vasta vuosikymmeniä Kreikan mullistusten jälkeen, hulluun vuoteen 1848. Teos siis katsoo myös tulevaisuuteen pyrkiessään hahmottamaan Kreikan merkitystä 1700-luvun lopun ja 1800-luvun alun yhteiskunnallisessa kuohunnassa. Jos Mazower antaa äänen kreikkalaisille ja *Those Infidel Greeks* osmaneille, Kitromilidiksen teoksen näkökulma saattaa vaikuttaa perinteiseltä, koska sen sivuilla liikutaan paljon Ranskassa ja Englannissa.

Tämä johtuu osin siitä, että teos toteuttaa Kitromilidiksen pidempiaikaista projektia kirjoittaa Kreikka ja muu Välimeri osaksi eurooppalaisen modernisaation kertomusta, josta ne on usein suljettu pois. Kitromilides on tutkinut aiemmin esimerkiksi kreikkalaisten osallistumista 1700-luvun lopun ranskalaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun, josta monet ajattelijat saivat vaikutteita.

Tilanne kääntyi ympäri 1820-luvulla, kun Kreikan tapahtumat synnyttivät filhellenisminä tunnetun liikkeen, joka sai useita erilaisia ilmenemismuotoja. Monien katseet kääntyivät Kreikkaan, ja sen pelastaminen osmanien vallasta nähtiin yleiseurooppalaisena tavoitteena. Oli Kreikkaan sotimaan lähteneitä, filantrooppista apua, taloudellista tukea sekä lopulta suurvaltojen väliintulo vuonna 1827, mikä lopullisesti johti Kreikan itsenäistymiseen. Tuki Kreikalle yhdisti 1820-luvun Eurooppaa.

Historiantutkimus on korostanut kirjallisuuden ja yleensä taiteiden merkitystä filhellenismiiä käsitellessään. Anna Karakatsoulin artikkelin mukaan kyse ei ole vain tutkijoiden tekemästä valinnasta. Kreikan tapahtumat herättivät kiinnostusta myös siksi, että kirjojen ja lehtien varaan rakentunut julkinen keskustelu oli tässä vaiheessa valmis käsittelemään ajankohtaisia asioita nopeasti ja laajasti.

Karakatsouli muistuttaa, miten 1820-luvun uutisointi hyötyi monista kirja-alan kehitysaskelista, kuten höyrypainokoneista, kuvalaattapainamisesta sekä mekanisoidusta paperin valmistamisesta. Uutisia ja mielipiteitä pystyttiin levittämään nopeasti aiempaa suurempina painoksina. Teknisestä kehityksestä huolimatta valtioiden tilanne poikkesi toisistaan, kuten Karakatsoulis osoittaa käyttämällä esimerkkinä Isoa-Britanniaa ja Ranskaa.

Britanniassa Napoleonin sotien jälkeinen aika oli merkinnyt yhteiskunnallisen keskustelun radikalisoitumista, jota yritettiin hillitä erilaisilla toimenpiteillä. Ne jäivät kuitenkin tehottomaksi ja Britanniassa tapahtumista tiesivät jopa tavanomaisten lehtien kolumnien lukijat. Isot ja pienet kustantamot julkaisivat paljon Kreikkaan liittyvää kirjallisuutta. Tapahtumat kiinnostivat radikaaleja, jotka liittivät ne naisten oikeuksia, parlamentaarista reformia ja Viljalakeja (Corn Laws) koskeneisiin keskusteluihin. Kreikan vallankumous muuttui osaksi brittiläistä politiikkaa.

Ranskassa tilanne oli toisenlainen, sillä sensuuri olin vuoden 1815 jälkeen ankaraa. Vastakkainasettelu rojalistien ja liberaalien välillä oli selkeää ja salaiset yhdistykset olivat tärkeitä poliittisen keskustelun edistäjiä. Ranskassa filhellenismi syntyi filantropiana, mutta muutamassa vuodessa erilaiset komiteat alkoivat koota kreikkalaisille rahaa aseistautumista varten. Kreikkaa tukevia artikkeleita julkaistiin lähinnä opposition lehdissä. Tämän takia myös tiedot Kreikan tapahtumista jakautuivat oman poliittisen kannan mukaan. Toisaalta ranskalainen teatteri- ja oopperayleisö saivat katsottavakseen monia Kreikan tilannetta käsitteleviä esityksiä. Tuskin kukaan saattoi olla täysin tietämätön kamppailusta Kreikan vapauttamiseksi.

Vallankumouksen merkitys

Kreikan vallankumouksen alkamisen 200-vuotisjuhlaa on suhteellisen helppo viettää, sen päättymisen ajoittaminen on vaikeampaa. Maa itsenäistyi Ison-Britannian, Ranskan ja Venäjän avulla: siitä tuli

tasavalta, jonka valtionhoitajana toimi diplomaatti Ioánnis Kapodístrias. Hän yritti muokata Kreikkaa valistuksen hengessä moderniksi hellenistiseksi valtioksi. Sisäinen vastustus oli kovaa ja lopulta syksyllä 1831 Kapodístrias murhattiin. Hän jätti jälkeensä pääosin ranskankielisen kirjaston, jota hallitsivat valistuksesta juontuneen yhteiskunnallisen ja valtiollisen ajattelun tekstit. Hallitsijaksi nostettiin Baijerin 17-vuotias prinssi Otto. Kreikasta tuli absolutistinen monarkia ja saksalaiset arkkitehdit alkoivat suunnitella sille antiikin suuruudenajasta kertovaa keskusta Ateenaan.

Kreikan vallankumous jätti joka tapauksessa jälkensä niin aikalaisiin kuin myöhempiin sukupolviin. Eräässä haastattelussa Mazower pohti sen merkitystä hänelle itselleen. Hän oli suhtautunut hieman epäillen juhlakirjamaiseen hankkeeseen, kun häneltä oli pyydetty teosta 200-vuotisjuhliä varten. Hän kuitenkin huomasi miettivänsä kreikkalaisten sitkeyttä näiden taistellessa vuodesta toiseen asiansa puolesta. Sitkeys taistelussa imperiumia vastaan kosketti ja koskettaa.

Kitromilides puolestaan on nähnyt Kreikan vallankumouksen merkityksen lupauksessa paremmasta maailmasta, jonka se antoi 1820-luvulla varsin ahtaalle ajetuille liberaaleille. Kreikka oli ensimmäinen uusi valtio Wienin kongressin jälkeen ja sellaisena se oli esikuva myös monille Euroopan ja Lähi-idän nationalisteille. Vaikka Kreikan tapaus osoittaa, että valtiomuodot eivät ole pysyviä, maan itsenäistyminen edustuksellisenä demokratiana oli viesti uuden aikakauden synnystä.

Kirjallisuus

The Greek Revolution: A Critical Dictionary, toim. Paschalis M. Kitromilides ja Constantinos Tsoukalas (Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2021).

The Greek Revolution in the Age of Revolutions (1776–1848): Reappraisals and Comparisons, toim. Paschalis Kitromilides (Abingdon: Routledge, 2021).

Mark Mazower, *The Greek Revolution 1821 and the Making of Modern Europe* (London: Penguin Press 2021).

Those Infidel Greeks I-II. Toim. H. Şükrü Ilıcak (Leiden; Boston: Brill, 2021).
<https://doi.org/10.1163/9789004471306>